

ÎN LEGĂTURĂ CU CÂTEVA OPAIȚE ROMANE DE LA DUNĂREA DE JOS

de CRIȘAN MUȘEȚEANU

Sunt prezentate câteva opaițe descoperite la Oescus, Durostorum și Barboși, produse pe loc și datate către sfârșitul sec. II și în sec. III. Ele au unul sau mai multe ciocuri, sunt decorate cu vulturi, brâu incizat și cu palmete, înscrindându-se într-o serie specifică acestei zone.

În timpul săpăturilor arheologice din 1990 întreprinse în zona așezării civile de la Durostorum au fost descoperite două lucerne identice. Piesele sunt recoltate nu departe una de cealaltă, ele aparținând unui nivel de locuire dintr-un edificiu cu temelia de piatră, aflat în imediata apropiere a Dunării.

1. Opaț cu două ciocuri și cu toartă lamelară bifidă. Discul mic, cu orificiu de umplere, este decorat cu un vultur văzut din față cu aripile desfăcute și capul spre stânga. Penajul aripilor este redat prin linii incizate paralele, iar cel al capului prin linii incizate oblic. Ghearele sunt puternic profilate. Bordura largă este ornată cu un brâu incizat și cu palmete, în dreptul fiecărui cioc se află o rozetă. Pe fund o șampilă incizată în formă solară.

Argila este de bună calitate, bine arsă, cu incluziuni calcaroase și feruginoase, de culoare cărămizie, cu urme de firmis neaderent și nelucios, castaniu deschis.

Dr. 1990; s. I; caroul 15; -1,60 m; lung. 81 mm; lat. 65 mm; î. 33 mm. Fig. 1/1 a-b.

2. Opaț fragmentar, identic ca formă, pastă și decor cu precedentul.

Dr. 1990; s. I; caroul 10; -1,60 m; lung. 81 mm; lat. ?; î. 33 mm. Fig. 1/2 a-b.

Este clar că ambele exemplare au ieșit din același tipar. Piese similare din punct de vedere morfologic sunt cunoscute în tot imperiul în răstimpul veacurilor II-III și chiar la începutul secolului al IV-lea¹.

În Moesia Inferioară astfel de lucerne sunt semnalate la Tomis, Troesmis, Barboși și Novae în secolele II-III².

¹ Dora Ivány, *DissPann II*, 2, 1935, tip VIII; H. Menzel, *Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz, 1954, p. 71; T. Szentléléky, *Ancient Lamps*, Budapesta, 1969, p. 115 și 118; D. Alicu și E. Nemeș, *Roman Lamps from Sarmizegetusa*, BAR 18, Oxford, 1977, tip III; Louise A. Shier, *Terracotta Lamps from Karanis, Egypt. Excavations of the University of Michigan*, Michigan, 1978, tip B.2.1; D. M. Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum II*, Londra, 1980, p. 237, tip H.

² C. Iconomu, *Opațe greco-romane*, Constanța, 1967, p. 20 - 21; A. Opaț, *Peuce* 8, 1980, p. 213, pl. 37/1; Maria Cicikova, *IzvestijaSofia* 1, 1987, p. 163, grupa VII.

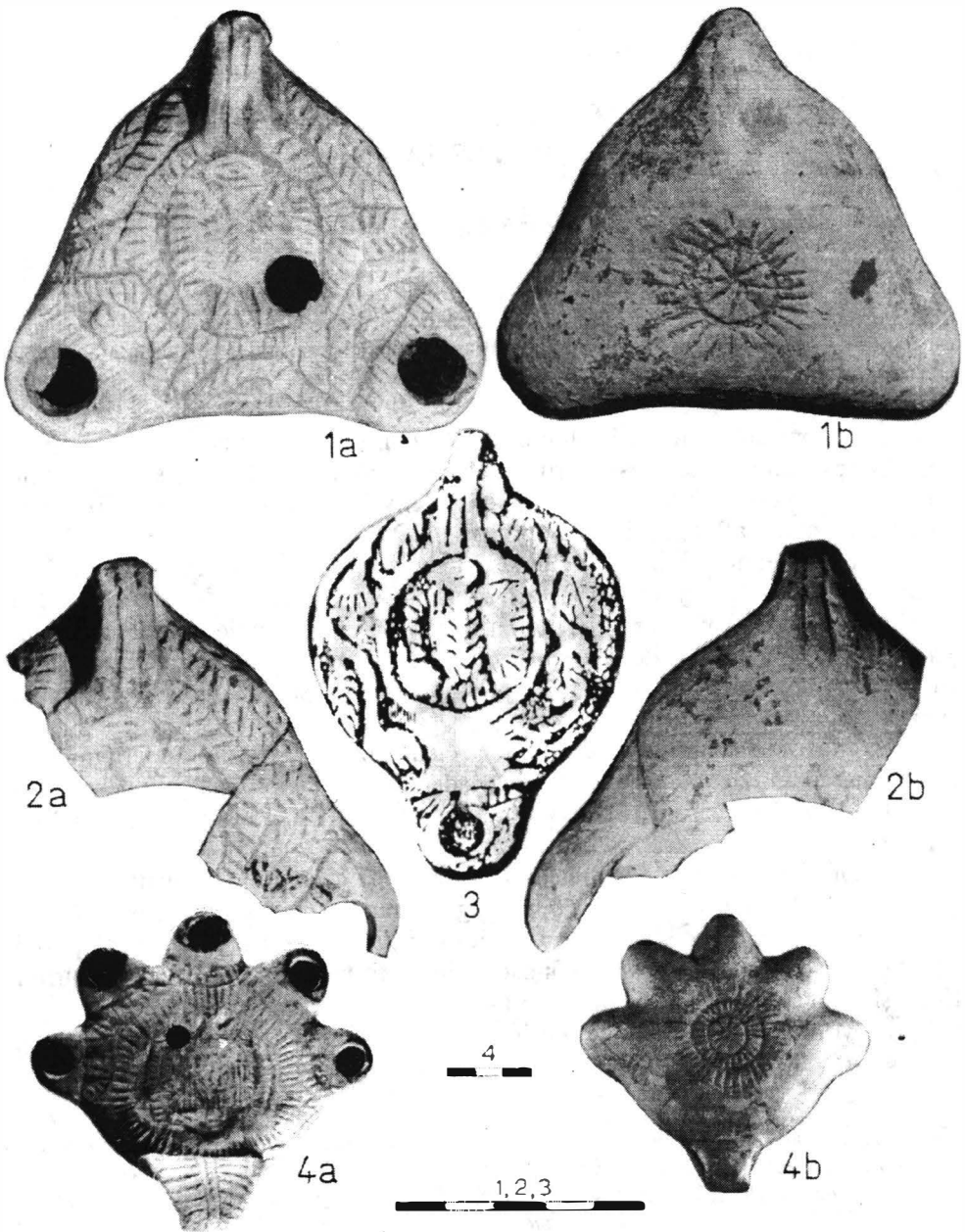

Fig. 1. Opaite romane de la Durostorum (1-3); Opaite de la Barboși (4) (3 după Kuzmanov și Bacivarov; 4 după Sanie).

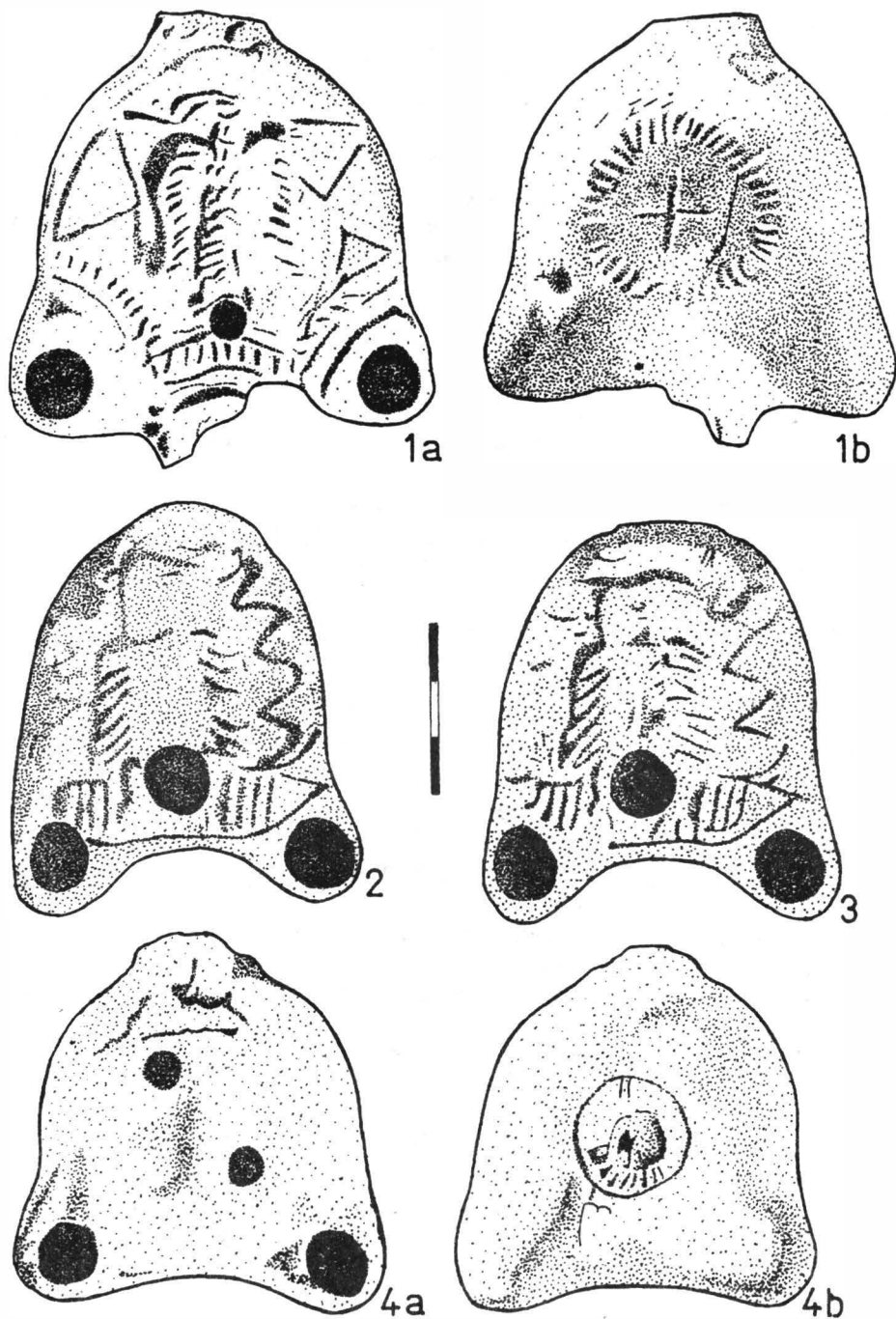

Fig. 2. Opaite romane de la Oescus (1-4) (după Kuzmanov și Bacivarov).

După formă opaițele în discuție pot fi încadrate în tipul VI de la Durostorum. O datare mai precisă a tipului ne este dată de un exemplar descoperit într-o groapă ce se datează în a doua jumătate a secolului al II-lea și prima parte a veacului următor³.

Dacă reprezentarea acvilei pe lucernele romane este bine cunoscută, fie pe disc, fie pe toartă⁴, piesele prezentate de noi au decorul executat într-o manieră proprie, fapt ce le individualizează. Pasărea este realizată destul de schematic, penajul de pe corp și aripi este redat printr-o succesiune de linii incizate, ciocul este puternic profilat, ochiul este elementul central al capului, iar ghearele sunt disproporționat de mari.

De la Durostorum din zona *canabae*-lor, este deja cunoscută o lucernă cu un singur cioc, bordura decorată cu vrejuri de viță de vie, iar discul cu o acvilă identică cu cea de pe piesele prezentate de noi. Încadrabil morfologic în ultima variantă a tipului IV de la Durostorum, opaițul cu un singur cioc poate fi datat prin analogie în veacul al III-lea (fig. 1/3).⁵

Într-o recentă carte privind opaițele aflate în colecțiile Muzeului Național de Arheologie din Sofia, Gheorghi Kuzmanov, publică un lot de patru piese descoperite la Oescus pe care le încadrează în varianta 2b a tipului XXI, lămpi cu ciocul rotund și scurt, delimitat de brâu printr-o linie, și le datează în veacul al III-lea și la începutul secolului al IV-lea⁶. Piesele sunt cu două sau trei lumini (fig. 2/1-4) Autorul le atribuie pe baza locului de descoperire, a asemănărilor morfologice și ornamentale, unui atelier fixat la Oescus, exemplare ale acestei variante nefiind cunoscute la Nicopolis ad Istrum⁷.

Chiar dacă nu este identică, forma opaițelor de la Oescus este apropiată de cea a pieselor recent descoperite la Durostorum, în mare făcând parte din același tip morfologic. În ceea ce privește decorul, din punct de vedere stilistic, este izbitor de asemănător, dând impresia existenței unui tipar comun. Totuși, de remarcat este faptul că acvilele de pe piesele de la Oescus sunt flancate de doi șerpi, care lipsesc pe lucernele de la Durostorum.

De la Barboși provine o lucernă cu cinci ciocuri și toartă în formă de frunză, având pe disc o acvilă asemănătoare din punct de vedere stilistic, având și ea de o parte și de cealaltă doi șerpi. Decorul de pe bordură, fără a fi identic, este totuși apropiat de cel de pe piesele de la Durostorum (fig. 1,4 a-b)⁸. Pe fund opaițul are o marcă identică cu exemplarul nr. 126 de la Oescus și apropiată de cele de la Durostorum.

³ C. Mușețeanu, D. Elefterescu, *Dacia*, N.S. 27, 1983, p. 115, tip VI.

⁴ S. Loeschke, *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*, Zürich, 1919, p. 382 (194), pl. 13, nr. 280-281, 285; Eva Alarn-Stern, *Die römischen Lampen aus Carnuntum*, Viena, 1989, pl. 6, nr. 34 - 35.

⁵ Gh. Kuzmanov, Iv. Bacivarov, *Izvestija Varna* 22 (37), 1986, nr. 31.

⁶ Gh. Kuzmanov, *Antični lampi. Kolekcija na Nacionalnija arheologičeski muzej*, Sofia, 1992, nr. 123-126.

⁷ S. Sultova, *RCRFActa* 29-30, 1991, p. 295.

⁸ S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei*, Iași, 1981, p. 163, nr. 25. Ilustrația acestei piese ne-a fost oferită cu multă amabilitate de autor, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Asemănarea dintre opaștele în discuție este evidentă. Chiar dacă ele nu sunt identice, au o serie întreagă de elemente comune, în ceea ce privește decorul în special, dar și din punct de vedere morfologic. Mai mult, pe fundul opaștelor apare o marcă în formă solară asemănătoare, iar uneori identică, cum ar fi pe opaștul de la Barboși și piesa nr. 126 de la Oescus.

Dacă pe exemplarele de la Durostorum nu sesizăm prezența șerpilor, pe cel de la Barboși și pe cel puțin trei din piesele de la Oescus (excepție face opaștul nr. 126, fig. 2/4 a, prea uzat pentru a putea urmări decorul) ei sunt reprezentați. Vulturul cu șarpele în cioc se presupune că simbolizează conferirea nemuririi de către vulturul ceresc⁹. Tratarea decorului de pe bordură la piesa cu un singur cioc de la Durostorum este apropiată de cea de la Barboși. Totuși, modul de ornare al bordurii este la toate piesele specific zonei de la Dunărea de Jos.

Având în vedere compoziția pastei, putem afirma că exemplarele descoperite la Durostorum sunt piese lucrate în atelierele locale. Același lucru îl afirmă și Gh. Kuzmanov pentru opaștele de la Oescus. Nu știm dacă lucerna de la Barboși este sau nu locală. În aceste condiții, existența unui singur atelier este exclusă. Putem totuși sugera prezența unui meșter funcționând probabil, la început la Oescus, care să fi migrat într-o anumită perioadă la Durostorum. Este însă mai probabil că elementele sale de decor au fost preluate și de către un meșter din acest centru. Oricum ar fi, este cert faptul că opaștele în discuție au o serie de caracteristici comune, care le individualizează de restul opaștelor ce au circulat la Dunărea de Jos.

Este un fapt deja cunoscut că în această perioadă în lumea romană exista o mare standardizare a produselor manufacturate. În aceste condiții, piesele noastre cu elementele lor stilistice proprii par să definească o serie specifică acestei zone.

S-a sesizat deja în cercetările trecute existența unei producții locale de lucerne în unele din așezările de la Dunăre ale Moesiei Inferioare, în speță la Durostorum și Novae¹⁰, la care se adaugă acum, în mod normal, și Oescus. Identificarea acestei producții ceramice s-a făcut până acum pe baza studiului argilei și a unor ștampile¹¹. Acum putem individualiza această producție și pe baza unor detalii de decor.

À PROPOS DE QUELQUES LAMPES ROMAINES DU BAS-DANUBE

RÉSUMÉ

On présente quelques lampes découvertes à Oescus, Durostorum et Barboși, datées vers la fin du IIe et au IIIe siècles. Du point de vue morphologique ces pièces ont un ou plusieurs becs. En ce qui concerne le décor, notamment la représentation de l'aigle sur le disque, mais aussi les ornements de la bordure, sont semblables. Si sur les lampes romaines la représentation de l'aigle est chose courante, la manière

⁹ Idem, SCIVA 30, 1979, 1, p. 28.

¹⁰ Cicikova, *op. cit.*, p. 163; Mușețeanu, Elefterescu, *op. cit.*, p. 110.

¹¹ Cicikova, *Actes du LXe congrès international d'études sur les frontières romaines (Mamaia, 6-13 septembre 1972)*, București-Köln-Viena, 1974, p. 155.

de rendre l'aigle individualise les objets en question. Compte tenu de la pâte, on peut affirmer que les exemplaires découverts à Durostorum, aussi bien que ceux d'Oescus sont des produits locaux.

Cela étant, on peut imaginer ou bien un artisan ayant travaillé au commencement à Oescus, ensuite à Durostorum, ou bien – ce qui nous semble plus probable – qu'un artisan de Durostorum eût emprunté des éléments de décor à un artisan d'Oescus. Par rapport à la standardisation des lampes romaines aux IIe et IIIe siècles, les pièces en question semblent s'inscrire dans une série spécifique pour cette zone.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Lampes romaines de Durostorum (1–3); Lampe de Barboși (4) (3 d'après Kuzmanov et Bacivarov; 4 d'après Sanie).

Fig. 2. Lampes d'Oescus (1–4) (d'après Kuzmanov et Bacivarov).